

kwartaal

4

jaar

1989

Kwartaaloverzicht binnenlandse veiligheidsdienst

ministerie van binnenlandse zaken

Nr. 2115986

KWARTAALOVERZICHT
BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST
4^e KWARTAAL 1989

INDEX KWARTAALOVERZICHT 4^e KWARTAAL 1989

BERICHT AAN DE LEZERS

I. INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

- De omwenteling in de DDR: een tussenbalans

II. ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN

- Oosteuropese spionage in een veranderende politieke context
- Erwin van HAARLEM. Een "Illegal" van de Tsjechoslowaakse Inlichtingendienst

III. ANTI-DEMOCRATISCHE STROMINGEN

IV. POLITIEK (GEWELDDADIG) ACTIVISME

- De anti-imperialistische stroming binnen de Nederlandse politiek activistische Beweging
- Kraakactivisme. Ontruiming Tesselschadestraat, Amsterdam
- Samenwerkingsverband MARINEE
- Actiecomite SHELL uit Zuid-Afrika (SUZA)

V. TERRORISME

- RAF aanslag op de president van de Deutsche Bank
- Ontwikkelingen in de dissidente Palestijnse organisaties

VI. MINDERHEDEN

- Grote onrust bij Surinaams verzet

BERICHT AAN DE LEZERS

Thans ligt voor U het laatste Kwartaaloverzicht van 1989 van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Dit overzicht heeft nog de U bekende vorm, maar als gevolg van een in begin 1989 in gang gezet veranderingsproces bij de Dienst, is besloten met ingang van 1990 de voor onze relaties samengestelde overzichten, in vorm en opzet geheel te vernieuwen.

Ook het Kwartaaloverzicht zal een dergelijke vernieuwing ondergaan.

I. INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

Op de valreep blijkt het jaar 1989 niet alleen het einde van een decennium, maar ook de val van het communistisch heerschappijsysteem in Oost-Europa te markeren. Nadat al eerder in Hongarije en Polen geleidelijk het afbraakproces van het communisme-oude-stijl op gang was gekomen, is de laatste maanden ook in de DDR, Tsjechoslowakije en -zij het na aanvankelijke aarzeling- Bulgarije stevig geknaagd aan het machtsmonopolie van de communistische partij. De omverwerping van het regime van de Roemeense leider CEAUSESCU was even verrassend als gewelddadig.

In deze bijdrage wordt aandacht geschonken aan Oost-Duitsland. Het veranderingsproces aldaar vormde de afgelopen maanden vrijwel continu een spectaculair hoofdthema in de schrijvende pers en op radio en televisie. Het is evenwel niet mogelijk om in dit kader alle recente gebeurtenissen in de DDR volledig te beschrijven en in al hun facetten te duiden. Wel zal hierna getracht worden het karakter van het veranderingsproces te beschrijven en de veranderingen op hun merites te beoordelen. Op deze wijze is het mogelijk een tussenbalans op te maken en een blik vooruit te werpen in de nabije toekomst, hoewel het nog verre van duidelijk is welke gedaante de DDR, dat voor de omwenteling nog het representatieve model was van een Oosteuropese Volksdemocratie, in de loop van 1990 zal aannemen.

DE OMWENTELING IN DE DDR: EEN TUSSENBALANS

Het karakter van de omwenteling: "Een revolutie van onder af"

De breuk met het oude communistische heerschappijsysteem in de DDR wijkt duidelijk af van de wijze, waarop met name in Hongarije en Polen afscheid werd genomen van het in de loop van de jaren zeventig en tachtig verstarde communisme. In beide laatstgenoemde landen kwamen de communistische partijen al in 1988 tot inkeer, waarbij in Hongarije de reeds aanwezige hervormingsgezindheid in de top van de CP een doorslaggevende rol speelde, terwijl in Polen de communistische leiders door hun eigen onvermogen om de sociaal-economische problematiek het hoofd te bieden als het ware gedwongen werden een andere weg in te slaan. Dit leidde tot het opstarten van een hervormingsproces, dat nu in politiek opzicht in een vergevorderd stadium verkeert.

In de DDR heeft de top van de communistische partij ('Sozialistische Einheitspartei Deutschlands'=SED) zich steeds verzet tegen het introduceren van politieke hervormingen. Men verwees daarbij herhaaldelijk naar de voor Oostblokbegeerten redelijk welvarende economie en de geopolitieke ligging van de DDR aan "de gevoelige scheidingslijn van beide maatschappelijke systemen en militaire bondgenootschappen". De Oostduitse bevolking hield echter steeds haar ogen gericht op zowel de Sovjet-Unie als de Bondsrepubliek Duitsland. Via de Westduitse televisie werd zij zo voortdurend in de gelegenheid gesteld om kennis te nemen met het hogere welvaartspeil in het Duitse buurland, terwijl met het voortschrijden van GORBACHEVs glasnost en perestrojka in de USSR, de algehele politieke en maatschappelijke verstarring in de DDR steeds pijnlijker zichtbaar werd.

De aldus geboren onvrede werd op maandag 2 oktober jl. voor het eerst vertaald in een demonstratie te Leipzig met naar schatting 20.000 deelnemers.

Tijdens en direct na de viering van het veertigjarig bestaan van de DDR op 7 oktober kwam het tot nieuwe demonstraties in Leipzig, Oost-Berlijn en zeven andere Oostduitse steden, waartegen door politie en veiligheidsorganen met zeer grof geweld werd opgetreden.

Bij de tweede maandagdemonstratie te Leipzig (9 oktober) besloten lokale partijfunctionarissen echter af te zien van nieuwe pogingen om de demonstranten met harde hand van de straat te vegen, te meer omdat de toepassing van geweld in de voorafgaande dagen, nauwelijks effect had gesorteerd en in de massamedia in het Westen breed werd uitgemeten. Achteraf beschouwd is met dit besluit de omwenteling in de DDR ingeluid. De demonstraties namen voortdurend in aantal en omvang toe en de eisen van de demonstranten kregen een steeds vergaander karakter. Op deze wijze bevond de SED zich permanent onder grote druk om politieke concessies te doen, een druk die bovendien per concessie toenam omdat de demonstranten zich steeds harder voor hun resterende eisen gingen inzetten. Zo ontstond in het laatste kwartaal van 1989 in feite de accumulatie van politieke gebeurtenissen, die elkaar in steeds hoger tempo opvolgden en door de pers in Oost en West slechts met grote moeite bijgebeend kon worden.

Kenmerkend was voorts dat noch de SED, noch de steeds zelfstandiger opererende blokpartijen en de nieuwe buitenparlementaire oppositiegroeperingen na verloop van tijd nog enige grip hadden op het aantal demonstraties en hun omvang. Toen in de tweede helft van november geleidelijk duidelijk begon te worden dat een aantal inmiddels afgezette CP-leiders, niet alleen verantwoordelijk was geweest voor een financieel wanbeleid, maar zich ook op grote schaal schuldig had gemaakt aan corruptie en zelfverrijking, dreigden de demonstraties te veranderen van massale

uitingen van onvrede in spontane uitbarstingen van volkswoede. In enkele Oostduitse steden werden zelfs kantoren van de voormalige Staatsveiligheidsdienst bestormd uit vrees dat daar documenten verbrand werden met belastend materiaal over het vroegere regime. Westerse waarnemers hadden de omwenteling in de DDR toen al betiteld als een 'revolutie van onder af'. Deze typering lijkt inderdaad van toepassing op het huidige veranderingsproces, in die zin dat de reeds geïntroduceerde hervormingen niet zozeer het resultaat zijn van een bepaalde consensus tussen de CP en niet-communistische partijen of groeperingen, zoals bijvoorbeeld in Polen, maar afgedwongen zijn op de Oostduitse straten in talrijke demonstraties met soms honderdduizenden deelnemers.

De voornaamste veranderingen

Het hoge tempo waarin de gebeurtenissen in de DDR elkaar de laatste maanden opvolgden, maakt het moeilijk om het hervormingsproces op de voet te volgen. Toch hebben de gebeurtenissen tussen de viering van het 40-jarig bestaan van de DDR op 7 oktober en het buitengewone SED-congres in het tweede en derde weekend van december geresulteerd in een aantal politieke veranderingen die onder een gemeenschappelijke noemer thuisgebracht kunnen worden:

Oude SED-leiding van politiek toneel verdwenen

De felheid waarmee de oude SED-leiders zich voortdurend tegen het invoeren van hervormingen hadden gekeerd, was vooral ingegeven door hun angst voor het verlies van machtspositie en privileges.

Niet ten onrechte werd gevreesd dat het inslaan van de hervormingsweg gepaard zou moeten gaan met een bekentenis, dat de politieke koers in het verleden niet de juiste was geweest. Omdat de oude SED-top voor die koers verantwoordelijk was, mocht terecht verondersteld worden, dat een eventuele ommekeer belangrijke consequenties zou hebben voor de personele samenstelling van de hoogste organen van de Oostduitse CP.

De omvang van de personele mutaties heeft echter alle verwachtingen overtroffen. Op 18 oktober kwamen de secretaris-generaal van de SED, HONECKER en twee Politburoleden ten val. Begin november nam de rest van het Politburo ontslag. Van de nieuwgekozen Politburoleden op 8 november bleven er vier maar een dag in functie, alvorens zij gedwongen werden ontslag te nemen omdat zij politiek al niet meer acceptabel bleken te zijn. Begin december werd Egon KRENZ, die HONECKER als partijleider was opgevolgd, maar in de tweede helft van november alle geloofwaardigheid bij de demonstrerende Oostduitse bevolking en zelfs bij zijn eigen SED-achterban had verloren, gedwongen om af te treden.

Met hem namen het Politburo, het CC-secretariaat en het voltallige Centraal Comité (210 leden, waaronder 50 kandidaten zonder stemrecht) ontslag. Minder opvallend, maar niet minder ingrijpend waren de mutaties in de regionale partijleidingen van de in totaal 15 districten van de DDR. Omstreeks medio november waren alle districtspartijleiders vervangen. De meesten namen zelf ontslag of werden door de partij-organisatie in hun eigen district weggestuurd. Vier regionale partijleiders klonnen op in de centrale partijleiding, maar werden begin december meegesleept in de politieke val van KRENZ. De ontluistering van de oude partijleiders heeft overigens een ongekende omvang bereikt. Verschillende ex-Politburoleden, waaronder de voormalige partijleider HONECKER zijn inmiddels geroyeerd als lid van de CP en wegens corruptie en wanbeleid in staat van beschuldiging gesteld. Vrijwel alle afgetreden Politburoleden zijn ook hun functies kwijtgeraakt in maatschappelijke organisaties, de regering, het parlement en de staatsraad (het collectieve staatshoofd van de DDR).

SED omgevormd tot SED/PDS

Op het buitengewone congres van de SED in het tweede en derde weekend van december is de structuur van de Oostduitse CP ingrijpend gewijzigd. De voormalige "Sozialistische Einheitspartei Deutschlands" gaat voorlopig door het leven als de SED/PDS (PDS= "Partei für Demokratisches Sozialismus").

Politburo, CC-afdelingen en Centraal Comité van de oude CP werden opgeheven en respectievelijk vervangen door een Presidium, een aantal partijcommissies en een Bestuur met 100 leden. In plaats van een secretaris-generaal heeft de SED/PDS een voorzitter en vier vice-voorzitters gekregen. In de eerstgenoemde functie werd de 41-jarige advocaat Gregor GYSI gekozen.

In hoeverre de SED/PDS nog als een typisch communistische partij betiteld kan worden is op dit moment nog niet duidelijk. GYSI heeft inmiddels verklaard dat zijn partij afscheid heeft genomen van het communisme-oude-stijl dat hij bij voorkeur als 'Stalinisme' betitelt. De SED/PDS heeft volgens hem gebroken met de "machtspolitieke verheffing van de partij boven het volk" en van "de partijleiding over de partijbasis". Verder zou de partij aanknopen bij "het sociaaldemocratisch, socialistisch, communistisch, anti-fascistisch en pacifistisch erfgoed".

Een meer pluriforme regering

In de val van HONECKER werd ook de 75-jarige premier Willi STOPH meegesleept. Nieuwe regeringsleider werd Hans MODROW, tot dan toe SED-partijleider in het district Dresden. De 61-jarige MODROW is een van de weinige topfunctionarissen van het oude regime die zich in de ogen van de Oostduitse bevolking niet heeft gecompromitteerd. Al ruim voor de omwenteling heeft hij meerdere malen gepleit voor het doorvoeren van politieke en economische hervormingen, waardoor hij in de Westerse pers werd beschreven als de Oostduitse GORBACHEV. MODROWS hervormingsgezindheid was voor de oude partijleider HONECKER aanleiding geweest om hem uit de centrale partijtop te weren. Onder KRENZ is MODROW echter wel opgenomen in het SED-Politburo, terwijl hij recentelijk is verkozen tot een van de vier plaatsvervangend voorzitters van de SED/PDS.

In de nieuwe regering van MODROW, die op 17 november werd geïnstalleerd, is het aantal portefeuilles teruggebracht van 44 naar 28. Het aantal ministersposten van de vier niet-communistische partijen in het Oostduitse parlement werd uitgebreid van vier naar elf. Ondanks deze laatste wijziging vormt de samenstelling van de nieuwe regering nog geen afspiegeling van de verhoudingen in het parlement. De SED heeft zeventien portefeuilles behouden, waaronder sleutelposten als Defensie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Onderwijs, terwijl de partij in de Volkskamer slechts 127 zetels bezet, tegenover de niet-communistische partijen gezamenlijk 208 (op een totaal van 500).

In zijn regeringsverklaring heeft MODROW duidelijk gemaakt dat hij een radicaal nieuw beleid wil gaan voeren. Hij verklaarde zich te gaan concentreren op democratisering van het politieke en juridische systeem, economische hervormingen door vergroting van onder andere de eigen verantwoordelijkheid van bedrijven, democratische hervormingen in het onderwijs en verkleining van de bureaucratie in zowel het overheidsapparaat als het bedrijfsleven.

Massa-organisaties en blokpartijen worden onafhankelijk

Voor de omwenteling in de DDR vormden de massa-organisaties een van de belangrijkste instrumenten van de SED om de Oostduitse bevolking op maatschappelijk terrein te organiseren en te betrekken bij het uitvoeren van de partijbesluiten, die in de leidinggevende organen van de Oostduitse CP waren genomen. De massa-organisaties erkenden zonder meer de leidende rol van de SED, die vaak in hun statuten of programma's was vastgelegd.

De afgelopen maanden hebben de massa-organisaties zich evenwel geleidelijk losgemaakt van de bij de bevolking in discrediet geraakte SED om aan massaal ledenverlies te ontkomen. Voor een aantal organisaties ging dit gepaard met mutaties in de leiding.

Daarin hadden veelal functionarissen zitting, die hun vooraanstaande posities te danken hadden aan hun deelname aan het oude regime of hun slaafse gehoorzaamheid tegenover de voormalige partijleiding. De meeste massa-organisaties hebben zich inmiddels voorgenomen hun statuten en programma's ingrijpend te wijzigen, om daarmee hun in de praktijk reeds verworven onafhankelijkheid ook op papier gestalte te geven.

Een soortgelijk proces was waarneembaar in de gelederen van de vier niet-communistische partijen ("blokpartijen") in de DDR. De "Liberal-Demokratische Partei Deutschlands" (LDPD), de "Christlich-Demokratische Union Deutschlands" ("Ost-CDU"), de "National-Demokratische Partei Deutschlands" (NDPD) en de "Demokratische Bauernpartei Deutschlands" (DBD) gaven het politieke systeem in het verleden theoretisch het aanzien van een meerpartijenstelsel, maar manifesteerden zich in de praktijk als slaafse volgers van het beleid van de Oostduitse CP. De afgelopen maanden heeft eerst de LDPD en hebben later ook de andere drie blokpartijen zich "losgeweekt" van de SED en zich nadrukkelijk gericht op de verlangens van de demonstrerende bevolking.

In de kritieke novembermaand namen de niet-communistische partijen in feite sneller de eisen van de demonstranten over dan de SED, waardoor de Oostduitse CP, die in het verleden steeds op hun onvoorwaardelijke steun kon rekenen, nog zwaarder onder druk werd gezet om politieke concessies te doen.

Volkskammer gaat functioneren als echt parlement

Naar de grondwet van de DDR is de "Volkskammer" (het Oostduitse parlement) "het hoogste machtsorgaan van de staat", "het enige wetgevende orgaan" met rechten, die door niemand ingeperkt kunnen worden. In het verleden is hiervan in de praktijk weinig gebleken. Het parlement kwam in de regel slechts twee maal per jaar bijeen en had als enige taak de door het CC/SED, het CC-Secretariaat en het Politburo genomen besluiten in de vereiste wettelijke vorm te gieten en in werking te stellen.

Wetsvoorstellen werden gewoonlijk met applaus begroet en eenstemmig aangenomen, terwijl soms een groot deel van de afgevaardigden niet eens met de inhoud vertrouwd was. De gewijzigde opstelling van de blokpartijen en de massa-organisaties, die gezamenlijk 373 van de 500 parlamentszetels bezetten, heeft de laatste maanden ook gevolgen gehad voor het functioneren van de "Volkskammer".

Het parlement ontwikkelde zich geleidelijk tot een forum, waarin open gediscussieerd wordt over alle politieke vraagstukken, waarbij de SED-fractie er na verloop van tijd niet meer op kon rekenen, dat haar voorstellen zonder meer werden aangenomen. Na de val van de regering STOPH heeft het parlement zelfs het initiatief naar zich toegetrokken om een onderzoek in te stellen naar het wanbeleid en de corruptie van vooraanstaande functionarissen uit het HONECKER-tijdperk, waaronder ook de voormalige partijleider zelf. De 'Volkskamer' is inmiddels haar grondwettelijk vastgelegde rol inhoud gaan geven en heeft zich daarbij ontpopt tot het staatsorgaan, waarin daadwerkelijk de uiteindelijke beslissing valt over het in de DDR te voeren beleid.

Leidende rol SED opgeheven

Krachtens artikel 1 van de Oostduitse grondwet was de DDR "..... de politieke organisatie van de werkenden in stad en land onder leiding van de arbeidersklasse en haar Marxistische-Leninistische partij". Het laatste deel van deze passage (vanaf "onder leiding van") is op voorstel van de Ost-CDU op 1 december jl. door de 'Volkskamer' uit de constitutie geschrapt. De leidinggevende rol van de SED in politiek, economie en samenleving werd daarmee opgeheven. De afschaffing van het machtsmonopolie van de SED was een van de voornaamste eisen, waarmee de Oostduitse CP in de tweede helft van november werd geconfronteerd van de zijde van de demonstrerende bevolking, de niet-communistische partijen en de buitenparlementaire oppositiegroeperingen. De facto was de SED vanwege de wanorde in eigen gelederen en een massaal ledenverlies (circa 200.000 leden) toen al niet meer in staat haar leidinggevende rol nog een inhoud van betekenis te geven. Zowel de nieuwe premier MODROW als de steeds meer wankelende opvolger van HONECKER Egon KRENZ hadden zich dan ook al op 24 november uitgesproken voor een verandering van het eerste artikel van de Oostduitse grondwet. Hierdoor kan mede verklaard worden, waarom bij de uiteindelijke wijziging op 1 december geen enkel parlementslid tegenstemde en zich slechts vijf leden van stemming onthielden, waardoor de vereiste tweederde meerderheid in de Volkskamer ruimschoots werd gehaald.

Vorming van een buitenparlementaire oppositie

In de zomer van dit jaar vormde de politieke oppositie in Oostduitsland nog geen factor van betekenis. Verspreid over de hele DDR opereerden ruim 500 splintergroeperingen met een veelal pacifistisch-ideologisch oriëntatie, die voor een deel geaffilieerd waren met de evangelische kerken. Aan de vooravond van de omwenteling is hierin geleidelijk verandering gekomen.

Reeds in september vormden zich oppositiegroeperingen als "Neues Forum", "Demokratischer Aufbruch", "Demokratie Jetzt" en "Vereinigte Linke". Later zijn ook politieke partijen opgericht als de "Sozialdemokratische Partei" (SDP), de "Freie Demokratische Partei" (FDP) en de Groene Partij, min of meer naar het voorbeeld van hun naamverwanten in West-Duitsland.

De nieuwe oppositiegroeperingen functioneerden aanvankelijk illegaal, maar kregen de afgelopen maanden een enorme aanhang onder de demonstrerende bevolking in de DDR. De SED was daardoor gedwongen hen naast de niet-communistische partijen in het parlement te accepteren als gesprekspartner bij de ronde-tafel-onderhandelingen over de toekomst van de DDR. Deze besprekingen zijn begonnen in december en hebben als meest tastbaar resultaat reeds een overeenkomst opgeleverd over het houden van parlementsverkiezingen in mei 1990.

Glasnost in de media, liberalisering van het reizigersverkeer

Met het machtsmonopolie van de SED is ook de controlerende rol van de Oostduitse CP over de media in de afgelopen maanden verdwenen. Dit impliceerde dat de pers in de DDR geleidelijk is overgegaan van verspreiding van officieel geautoriseerd SED-nieuws naar een relatief open verslaggeving over alles wat er in de DDR gaande was.

Kenmerkend in dit verband was de ommezwaai van het partijdagblad van de SED "Neues Deutschland". In dit orgaan werd onder HONECKER het nieuws uit binnen- en buitenland vanuit een dogmatische SED-optiek gepresenteerd en alles wat daar niet in paste systematisch doodgezwegen. Na de val van HONECKER stelde de krant zich geleidelijk open voor kritische geluiden over de problemen in de DDR, al werd de SED nog steeds vanuit een geforceerd positief licht gepresenteerd. De definitieve ommekeer vond plaats met het aantreden van de nieuwe hoofdredacteur op 16 november jl. Hij verklaarde dat "Neues Deutschland" voortaan beschouwd diende te worden als "forum voor democratische wilsvorming", hetgeen ertoe heeft geleid dat het dagblad veelkleurige informatie is gaan aanbieden en steeds meer aandacht besteedt aan uiteenlopende politieke standpunten.

Wellicht de meest spectaculaire verandering tijdens de omwenteling was het besluit van de Oostduitse ministerraad op 9 november om de grenzen met de Bondsrepubliek open te stellen.

Daarmee kwam een einde aan het uiterst restrictieve emigratiebeleid van de autoriteiten, dat in de voorafgaande maanden reeds krachteloos was geworden omdat tienduizenden Oost Duitsers eerst via Hongarije en later via de Westduitse ambassades in Praag en Warschau waren uitgeweken naar de

Bondsrepubliek. De beslissing van de regering werd vrijwel onmiddellijk gevolgd door het aanleggen en openstellen van nieuwe grensovergangen, waarvoor in Berlijn delen van de roemruchte Muur, het symbool van de Koude Oorlog tussen Oost en West, werden gesloopt. In de nacht van 9 op 10 november leidde dit tot een spontaan volksfeest, dat gedurende het hele weekend aanhield en emotionele taferelen opleverde van de ontvangst van Oostberlijnse bezoekers in het Westberlijnse stadsdeel.

De facto kunnen sinds 9 november alle burgers in de DDR op aanvraag direct beschikken over een bezoekersvisum voor de Bondsrepubliek.

Miljoenen Oost Duitsers hebben sindsdien vooral in de weekenden hiervan gebruik gemaakt voor een uitstapje naar West-Duitsland, waarvan het overgrote deel ook weer terugkeerde in de DDR. Inmiddels zijn met de Westduitse regering zelfs afspraken gemaakt voor een visavrij reizigersverkeer tussen de beide Duitse staten.

Tussenbalans

De veranderingen die zich in de DDR in de laatste maanden hebben voltrokken, vormen in de eerste plaats onderdelen van een afbraakproces. Lijdend voorwerp daarbij was de SED. Haar machtsmonopolie in politiek, economie en samenleving werd gebroken, haar blazoen bevlekt door schandalen over wanbeleid en corruptie. Zowel wat haar ledental als haar geloofwaardigheid betreft heeft de Oostduitse CP een forse aderlating ondergaan. De sloop is echter niet compleet geweest. Vele posities in het regeringsapparaat, de maatschappelijke organisaties en de bedrijven worden nog steeds door communisten bekleed. De partij heeft zich geregenereerd in SED/PDS-gedaante en wenst nog steeds vast te houden aan een politiek en maatschappelijk systeem met een Marxistisch-socialistische signatuur. De nieuwe leider GYSI heeft al meerdere malen benadrukt dat de breuk met het communisme-oude-stijl, beslist niet gevolgd zal worden door een warme omhelzing van het Westerse kapitalisme.

Parallel met de afbraak van de leidinggevende rol van de SED, liep in theoretisch opzicht een geleidelijke verschuiving van het machtscentrum in de Oostduitse politiek van partij naar regering en parlement. Beide organen opereren evenwel nog steeds op basis van een in het 'besmette' verleden verworven mandaat en kunnen zich (nog) niet beroepen op een duidelijke keuze van de Oostduitse bevolking, die de afgelopen maanden weliswaar in talrijke massa-demonstraties, omvang en tempo van het veranderingsproces heeft bepaald, maar nog niet in staat is gesteld zich rechtstreeks uit te spreken over de politieke toekomst van de DDR.

Dit merkwaardige machtsvacuum is niet opgevuld tijdens de ronde-tafel-onderhandelingen in december, maar zal pas verdwijnen bij de inmiddels overeengekomen parlementsverkiezingen in mei 1990. De uitslag van die verkiezingen is op dit moment nog even onvoorspelbaar als het politieke scenario dat daarna gevolgd zal worden. De buitenparlementaire oppositiegroeperingen lijken te beschikken over een massale aanhang onder de bevolking, maar hebben zich nog niet omgevormd tot hecht georganiseerde politieke partijen met een duidelijk herkenbaar programma. Zelfs als zij daarin de komende maanden slagen, blijft nog onduidelijk in hoeverre de Oostduitse kiezers bij hun gang naar de stembus bereid zullen zijn om de nieuwe SED/PDS de zonden van haar voorganger de SED te vergeven of de breuk met een verleden van onvoorwaardelijke volgzaamheid en slaafse ja-zeggerij van de niet-communistische partijen in het huidige parlement te accepteren.

Dwars door deze problematiek speelt bovendien nog het vraagstuk van de Duitse hereniging, vooral nadat de Westduitse Bondskanselier KOHL zijn tien-punten programma daarvoor in november jl. presenteerde. Zowel de politieke partijen in het Oostduitse parlement als de oppositiegroeperingen in de DDR lijken niet warm te lopen voor een samengaan van de beide Duitse staten. In een aantal Oostduitse steden hebben inmiddels echter wel demonstraties plaatsgevonden, waarin voor een hereniging is gepleit. Ook door deze dissonnantie zou de finale van het politieke toneel dat zich momenteel in de DDR afspeelt, nog menige verrassing in petto kunnen hebben.

II. ACTIVITEITEN VAN BUITENLANDSE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENSTEN

OOSTEUROPESE SPIONAGE IN EEN VERANDERENDE POLITIEKE CONTEXT

Inleiding

Het politieke hervormingsproces dat met de snelheid van een TGV door Oost-Europa raast, leidt tot fundamentele veranderingen op vele terreinen, met inbegrip van alle zaken die de Oost-West verhouding raken. Ook de Oosteuropese Inlichtingendiensten blijven niet onberoerd door deze ontwikkelingen. In deze nota wordt getracht de belangrijkste consequenties van het veranderingsproces voor het inlichtingenwerk van deze Diensten in te schatten.

Het veranderingsproces

In 1989 is het communistische heerschappij-systeem in Oost-Europa *) danig op de proef gesteld. Nadat al eerder in Hongarije en Polen werd gebroken met het communisme-oudestijl, zijn in de laatste maanden ook de DDR, Tsjechoslowakije, Roemenië en -zij het in iets mindere mate- Bulgarije in politiek opzicht in beweging gekomen. Het hoge tempo waarin de ontwikkelingen elkaar de laatste maanden opvolgen, maakt het moeilijk om het veranderingsproces op de voet te volgen en op zijn merites te beoordelen. Toch lijken de veranderingen zich -met uitzondering van de bloedige omwenteling in Roemenië- te voltrekken conform een bepaald scenario met een aantal herkenbare fasen, die sommige Oosteuropese landen al grotendeels hebben doorlopen en elders nog in het verschiet liggen:

1. De Oosteuropese partijleidingen worden steeds nadrukkelijker geconfronteerd met de ontwikkelingen in de USSR. Naarmate het proces van "glasnost" en "perestroika" in de Sovjet-Unie voortschrijdt, worden de communistische leiders in Oost-Europa in toenemende mate onder druk gezet om in navolging van GORBACHEV ook hervormingen door te voeren, deels door de eigen bevolking, deels door de omvang van de sociaal-economische problemen in eigen land en deels ook door de Sovjetrussische leider zelf.

*) Hierbij zij benadrukt dat onder Oost-Europa in deze nota niet de USSR wordt verstaan.

2. De factor die de doorslag geeft bij de omwenteling is per land verschillend. In Hongarije speelt de reeds aanwezige hervormingsgezindheid in de top van de CP een belangrijke rol, in Polen het onvermogen van de CP om de sociaal-economische problematiek het hoofd te bieden, terwijl in de DDR en Tsjechoslowakije de CP er niet meer in slaagt de onrust onder de bevolking te neutraliseren. Gemeenschappelijk is echter het besef dat de CP op eigen kracht niet in staat is de vereiste hervormingen door te voeren. Niet-communistische politieke partijen en oppositionele groeperingen worden bij het hervormingsproces betrokken middels rondetafel-onderhandelingen of dwingen daaraan hun deelname af.
3. De facto betekent dit het opgeven van het machtsmonopolie en de leidende rol van de communistische partij. De jure krijgt dit veelal gestalte in een later stadium via een wijziging van de grondwet.
4. Het opgeven van het primaat van de CP gaat gepaard met een verschuiving van het machtscentrum van partij naar regering en parlement. Belangrijke besluiten vallen steeds minder in het Politburo. CC-secretarissen en CC-afdelingen verliezen geleidelijk hun dirigerende en controlerende macht in het staats- en regeringsapparaat.
5. Niet alleen de niet-communistische partijen, maar ook massa-organisaties als de jeugdbewegingen, vakbonden, etc. gaan zich -veelal uit vrees voor massaal ledenverlies- onafhankelijk opstellen tegenover de communistische partij. Het nomenklatura-stelsel, waarmee de CP in staat was te bepalen wie, op welk niveau en in welke organisatie werd benoemd, functioneert niet meer.
6. Omdat de CP niet meer in staat is politiek en samenleving van bovenaf te dirigeren en te controleren gaat zij op zoek naar een mandaat onder de bevolking. Hiervoor wordt radicaal gebroken met het belaste verleden. Dit gaat veelal gepaard met massale functionarisswisselingen, ingrijpende wijzigingen van partijstatuten en -programma's en soms zelfs met een omvorming en naamsverandering van de partij.
7. (Semi-)vrije parlementsverkiezingen worden in een vroeger of later stadium een onderdeel van het hervormingsproces. Hierdoor dreigt de CP terecht te komen in een parlementaire minderheidspositie.

8. De CP-en trachten een deel van hun macht te handhaven door zich enerzijds te concentreren op de sleutelministeries (Binnenlandse Zaken, Defensie, Buitenlandse Zaken en Massa-communicatie) en anderzijds de partijgroepen te laten voortbestaan in het regeringsapparaat, de bedrijven en de maatschappelijke organisaties.

De slotakte van het politieke toneel dat zich momenteel in Oost-Europa afspeelt is moeilijk te voorspellen. Volledig vrije verkiezingen hebben nog in geen enkel land plaatsgevonden. Toch mag verondersteld worden, dat bij een eventuele gang naar de stembus de meeste communistische partijen kunnen rekenen op een zware nederlaag en in sommige gevallen zelfs het risico lopen vrijwel volledig weggevaagd te worden. Het lijkt onvermijdelijk dat de regeringsleiders in het Oost-Europa in de nabije toekomst niet-communisten zullen zijn (in Polen is dit reeds het geval!), terwijl het nog maar zeer de vraag is of de communistische partij in een aantal Oosteuropese landen voldoende parlementszetels kan behouden om de controle over de sleutelministeries te handhaven.

Daarmee zal de macht van de CP-en evenwel nog niet definitief gebroken zijn. Vele sleutelposities in het regeringsapparaat, de maatschappelijke organisaties en de bedrijven zullen vermoedelijk nog jaren door communisten bekleed worden.

Zelfs in Roemenië, dat wel een zeer hoge prijs moest betalen voor de breuk met het stalinisme, kunnen de communisten niet zonder meer aan de kant worden geschoven. Het nog nauwelijks georganiseerde nieuwe bewind kan immers in onvoldoende mate beschikken over volledig onbesmet en voldoende gekwalificeerd kader voor het bekleden van bestuurlijke functies. Vandaar dat zelfs in de voorlopige leiding van het land, dat wil zeggen in de Raad van het Front van Nationale Redding, politici met een communistisch verleden (voorlopig?) de Dienst uitmaken.

Voor het overige is de toestand in Roemenië moeilijk te vergelijken met die in de andere Oosteuropese staten. Het gewelddadige karakter van de omwenteling heeft geleid tot een volledige ontwrichting van het partij- en regeringsapparaat, waardoor van de elders waargenomen gefaseerde overgang naar een nieuw politiek en maatschappelijk stelsel geen sprake kan zijn. De Roemeense communistische partij heeft in ieder geval elk krediet bij de bevolking verspeeld, zodat zij als partij nog maar weinig invloed zal kunnen uitoefenen op de nieuwe maatschappelijke orde, die uit de puinhopen van Boekarest zal verrijzen.

In hoeverre de Sovjetrussische leider GORBACHEV het hervormingsproces in Oost-Europa zal blijven steunen is nog

verre van duidelijk. Zolang de Oosteuropese landen hun verplichtingen in Warschaupact en COMECON blijven nakomen, lijkt hij bereid deze staten hun eigen weg naar het socialisme-nieuwe-stijl te laten volgen. GORBACHEV dient evenwel niet alleen rekening te houden met kritiek aan het thuisfront als de ontwikkelingen in Oost-Europa uit de hand dreigen te lopen. Hij zal ook vroeg of laat moeten beseffen dat de aanstaande niet-communistische regeringsleiders in Oost-Europa voor hun land gaan aansturen op een maatschappijvorm, die mogelijk nog maar weinig gelijkenis vertoont met de socialistische.

Gevolgen voor de Oosteuropese geheime diensten

De hierboven geschetste politieke ontwikkelingen in Oost-Europa hebben onvermijdelijk ook ingrijpende gevolgen voor het functioneren van de diverse Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

De verschillende CP-en hadden in het verleden altijd een stevige greep op deze organen, die fungeerden als "zwaard en schild" van de partij. Als gevolg van de algemene verschuiving van de politieke macht van partij naar de staat en het verlies van de totale controle van de partij op de staat, treedt ook een wezenlijke verandering op van de politieke context waarbinnen de geheime diensten moeten opereren. De uiteindelijke beslissing over het opzetten of beëindigen van een operatie zal in de toekomst niet meer door de communistische partij (het Politburo, de CC-secretaris of de CC-afdeling voor veiligheidszaken) genomen worden, maar door de regering, waarbinnen de communisten meer en meer aan zeggenschap moeten inboeten. Die regering op haar beurt moet voor de activiteiten van de geheime diensten verantwoording afleggen aan het parlement, dat bij het voortschrijden van de hervormingen en na gehouden vrije verkiezingen sterk aan politieke betekenis zal winnen.

Een en ander betekent eveneens dat het lidmaatschap van de CP op den duur niet gehandhaafd kan worden als voorwaarde voor het bekleden van een functie bij een geheime dienst. Met andere woorden: in de nabije toekomst zal het functionarissenbestand van de Oosteuropese diensten niet langer bestaan uit louter CP-leden. Dit leidt er ook toe, dat de vooraanstaande positie die de eerste secretaris van een partij-organisatie doorgaans inneemt in de organisatie van een geheime dienst, verloren zal gaan of minimaal sterk ondergraven zal worden.

K

In verschillende Oosteuropese staten zijn nu reeds ingrijpende reorganisaties van de geheime diensten aangekondigd. Als eerste aanzet hiertoe wordt steevast besloten tot het opheffen van de door de bevolking gehate componenten die zich bezighouden met de vervolging van politiek andersdenkenden. Of en in hoeverre deze reorganisaties ook de op het buitenland gerichte inlichtingenverwervende afdelingen raken, valt (nog) niet na te gaan.

Naast de organisatie zullen echter ook de methodieken van de geheime diensten gewijzigd worden. Veranderingen binnen het apparaat dat zorg draagt voor de binnenlandse veiligheid hebben onvermijdelijk gevolgen voor de wijze waarop offensieve afdelingen kunnen werken. Deze laatsten zijn immers in het verleden voor de recruterings van buitenlandse bezoekers voor een groot deel steeds afhankelijk geweest van de op het binnenland georiënteerde geledingen. Bovendien biedt het sterk toenemende reizigersverkeer als gevolg van het transparant worden van het "IJzeren Gordijn" voor de Oosteuropese diensten naast nieuwe mogelijkheden ook talrijke moeilijkheden.

n
t

Een ander probleem dat opdoemt voor de geheime diensten is de parlementaire goedkeuring die vereist gaat worden voor de budgetten waarmee de diensten opereren. In Polen heeft het parlement reeds grote vraagtekens geplaatst bij de hoogte van de fondsen die het ministerie van Binnenlandse Zaken denkt nodig te hebben voor het Inlichtingen- en Veiligheidswerk. Vooralsnog heeft minister van Binnenlandse Zaken KISZCZAK het parlementaire verlangen naar een ingrijpende reductie van de begroting van de civiele Inlichtingendienst echter weten te pareren met de opmerkelijke kosten/batenanalyse dat die dienst met zijn spionage-activiteiten op economisch terrein meer opbrengt dan kost.

Verwachtingen op korte termijn

In de huidige situatie van grote politieke onzekerheid en versnippering van het Oostblok ligt het niet voor de hand dat inlichtingenactiviteiten van Oosteuropese diensten in het Westen op korte termijn zullen toenemen. Veeleer kan op korte termijn verwacht worden dat bestaande operaties bevroren dan wel op een laag pitje gezet worden. Dit zal enerzijds veroorzaakt worden door de preoccupatie met de (in

K

sommige landen al lopende,) ingrijpende reorganisaties van de geheime diensten en anderzijds door de toenemende onzekerheid en onduidelijkheid bij de inlichtingen-officiëren te velde naar aanleiding van de sterk veranderende politieke situatie aan het thuisfront. Met name inlichtingenactiviteiten, die in het verleden geïnitieerd zijn op gezag of onder strak toezicht van de communistische partij zullen onder druk komen staan, omdat de dirigerende en controlerende bevoegdheden van die partij geleidelijk slinken en de geheime diensten in toenemende mate te maken krijgen met fora buiten de CP, waaraan zij verantwoording schuldig zijn.

Verder zal het KGB in tegenstelling tot in het verleden minder gemakkelijk een beroep kunnen doen op de hulp van de Oosteuropese diensten voor het uitvoeren van een aantal operaties.

Laatstgenoemde Diensten zullen zich immers gaan afvragen of de KGB-belangen en -verlangens nog wel stroken met het beleid van hun regeringen en de verantwoording die zij schuldig zijn aan parlementen, die niet langer door de CP-en gedomineerd worden.

Het is in dit verband overigens ook nog maar de vraag of de niet of slechts gedeeltelijk communistische regeringen in het Oost-Europa van de nabije toekomst de KGB-vertegenwoordigingen in hun landen in hun huidige omvang zullen blijven dulden.

Onduidelijkheid op middellange en lange termijn

Bij een voortgaand hervormingsproces en "politisering" van het Warschaupact zullen de Oosteuropese Inlichtingendiensten in toenemende mate een eigen koers gaan volgen die -indien deze zoals het er nu naar uitziet uitgestippeld gaat worden door steeds minder door de CP-en beheerste regeringen- in de eerste plaats de nationale belangen moet dienen. Hoe deze belangen eruit zullen zien, hangt af van de concrete politieke ontwikkelingen in de diverse Oost-Europese landen.

Zo lang de afloop van het politieke veranderingsproces in Oost-Europa nog onduidelijk is, kunnen in dit verband op inlichtingenterrein moeilijk gefundeerde voorspellingen worden gedaan. Vraagtekens kunnen er daarentegen ten overvloede worden geplaatst.

Uitgaan van de bewezen (?) stelling dat de spionage tussen Oost en West toeneemt in tijden van ontspanning lijkt bijvoorbeeld achterhaald. In het verleden werd die ontspanning namelijk voor een belangrijk deel gevoed door de gedachte van een vreedzame coëxistentie in het Oostblok, waarbij werd uitgegaan van het vreedzaam naast elkaar bestaan van twee verschillende maatschappelijke systemen, terwijl de ideologische strijd werd voortgezet. De huidige

K

ontspanning lijkt daarentegen juist het gevolg te zijn van een geleidelijke afbrokkeling van het communisme-oude-stijl in Oost-Europa en het daarop gegrondveste maatschappij-systeem, waarmee de traditionele belangentegenstelling tussen Oost en West vooral in zijn ideologische dimensie geleidelijk verwatert.

Of de tendens van groeiende inlichtingenactiviteiten van Oost-Europa op technisch en wetenschappelijk terrein in de toekomst waarneembaar zal zijn is eveneens niet zeker. Als de Oosteuropese regeringen in toenemende mate Westerse hulp krijgen en de banden tussen met name de EEG en diverse Oost-europese landen aangehaald worden, lijkt de noodzaak voor Oost-Europa om op de huidige schaal inlichtingenmiddelen in te zetten voor het binnenhalen van embargo-goederen af te nemen.

Daartegenover staat dat de economische nood in diverse Oost-europese landen zo hoog gestegen is, dat de nieuwe bewindvoerders niet onbeperkt kunnen wachten op de bereidwilligheid van het Westen om hoogwaardig technologische produkten beschikbaar te stellen. Bovendien kan Oost-Europa alleen de kloof van zijn economische achterstand dichten als reeds in een vroegtijdig stadium een kijkje genomen kan worden in de wetenschappelijke en technologische keuken van de Westerse landen. Inlichtingenactiviteiten gericht op het verzamelen van gegevens in het "research"-stadium van nieuwe produkten en procedures lijken daarvoor onontbeerlijk.

Zelfs traditionele vormen van militaire spionage zouden in de toekomst in mindere mate geëntameerd kunnen worden door de Oosteuropese regeringen. Dit kan deels het gevolg zijn van de grotere wederzijdse openheid tussen Oost en West op militair terrein door talrijke vertrouwenwekkende maatregelen, die in het internationale ontwapeningsoverleg al zijn overeengekomen (in zekere zin een legalisering en formalisering van spionage!).

Bovendien zouden de diverse ontwapeningsbesprekingen wel eens onverwachte impulsen kunnen krijgen. Als de Oost-Europese regeringsleiders mede in belang van de economische groei van hun land de nadruk gaan leggen op begrippen als "toereikende defensie" en ook van NAVO-zijde op defensiebegrotingen gesnoeid gaat worden, zal de wederzijdse bereidheid toenemen om aan de onderhandelingstafel te komen tot een verdere afbouw van wapenarsenalen en troepenmachten. Het terrein, waarop militaire spionage-activiteiten ontplooid kunnen worden, wordt dan kleiner, hetgeen met name in Oost-Europa kan leiden tot een reductie van de in te zetten inlichtingenmiddelen.

Hierop aansluitend kan opgemerkt worden dat met name premier MAZOWIECKI, de niet-communistische regeringsleider van Polen, al meerder malen heeft laten weten, dat hij voor het Warschaupact in de toekomst primair een politieke rol -en niet een militaire- ziet weggelegd.

Aan de keerzijde van deze medaille staat het feit dat in het verleden reeds meerdere malen is gebleken dat juist in het stadium van onderhandelingen de Oosteuropese machthebbers grote behoefte hadden om langs vele wegen kennis te vergaren over de omvang van het militair potentieel en de werkelijke intenties van het Westen, waarbij op ruime schaal ook een beroep werd gedaan op de eigen spionage-capaciteit. Daarnaast mag aangenomen worden dat Oost-Europa zijn inlichtingenapparaat zal blijven hanteren ten aanzien van thema's, zoals bijvoorbeeld de Amerikaanse SDI-plannen, die het Westen niet aan de onderhandelingstafel ter sprake wil brengen.

Tenslotte

Gelet op het voorafgaande lijkt het voor de hand te liggen dat de Westerse Veiligheidsdiensten zich gaan afvragen of een reductie van hun inspanningen op het terrein van de contra-spionage niet een gepastere reactie is op de recente ontwikkelingen in Oost-Europa. De afloop van het veranderingsproces in de diverse Oosteuropese landen is echter nog geheel onduidelijk. Vele van de hiervoor aangegeven mogelijkheden dienen in de praktijk nog gestalte te krijgen. Op korte termijn is daarom voor de contra-inlichtingendiensten in het Westen juist een nieuwe taak weggelegd. Niet alleen het onderkennen van Oosteuropese inlichtingenactiviteiten is immers van belang, maar ook het beoordelen van hun aard in vergelijking met het verleden. Er zal nauwkeurig geobserveerd moeten worden of en in hoeverre de huidige politieke veranderingen in Oost-Europa vertaald worden of gestalte krijgen in een verminderde of andere inzet van inlichtingenmiddelen, het najagen van andere inlichtingendoelen, het volgen van een andere modus operandi en het nemen van ander risico's. Pas als hierover voldoende duidelijkheid is verkregen, kan op verantwoorde wijze overgegaan worden tot eventueel noodzakelijke aanpassingen in omvang en aard van het tegenspel, dat door de Westerse diensten op basis van de hen toevertrouwde taken gegeven dient te worden.

K
t

ERWIN VAN HAARLEM, ILLEGAL VAN DE TSJECHOSLOWAAKSE
INLICHTINGDIENST.

Inleiding

Zaterdagmorgen 2 april 1988 werd de Nederlander Erwin van HAARLEM gearresteerd in zijn flat in Noord Londen. Op het moment van zijn arrestatie was hij bezig met de ontvangst van een vanuit Praag uitgezonden codebericht. Twee dagen later werd Van HAARLEM overgedragen aan Justitie als verdacht van overtreding van artikel 7 (spionage) van de "Official Secrets Act 1920".

De zaak tegen Erwin van HAARLEM werd in maart 1989 behandeld voor de Old Baily in Londen. Hij werd veroordeeld tot 10 jaar gevangenisstraf, te volgen door deportatie uit het Verenigd Koninkrijk.

Van HAARLEM was een "illegal" van de Tsjechoslowaakse Inlichtingendienst.

Aanleiding

Het onderzoek in deze zaak startte in april 1986 nadat bij toeval een mogelijk contact was geconstateerd tussen Van HAARLEM en een in Londen wonende Sovjet die verdacht werd inlichtingen officier te zijn van het GRU.

In eerste instantie werd Van HAARLEM ervan verdacht agent te zijn van de Sovjet Militaire Inlichtingendienst, GRU. Naarmate echter meer over zijn achtergrond bekend werd, bleek duidelijk dat men hier te maken had met een "illegal."

De achtergrond van VAN HAARLEM

Erwin van HAARLEM werd op 24 augustus 1944 geboren in een tehuis voor ongehuwde moeders in Amsterdam. Zijn moeder, was afkomstig uit een streng gelovig gezin dat sterk op de NSB gericht was. In die situatie had een kortstondige relatie met een Duitse soldaat van Poolse origine die leidde tot haar zwangerschap. Reeds voor de geboorte werd deze soldaat, overgeplaatst naar Frankrijk waar hij sneuvelde in de strijd bij Caen. werd i.v.m. haar buitenechtelijke zwangerschap verstoten door haar ouders. In oktober 1944, bang voor de gevolgen van haar collaboratie met de Duitsers, vluchtte samen met haar zuster en haar kind naar Duitsland waar zij na de nodige omzwervingen terecht kwam in Sudetenland. De zusters

gingen werken in de oorlogsindustrie en , die
niet meer voor de baby kon zorgen, stond het kind af aan een
kindertehuis in Teplitz. Na de oorlog keerde terug
naar Nederland; Erwin werd in het kindertehuis
achtergelaten.

In de navolgende jaren kwam o.a. via het Rode Kruis
correspondentie op gang over de toekomst van Erwin. Onder
druk van haar ouders deed in 1947 afstand van het
kind en werd Erwin bij pleegouders geplaatst. De adoptie was
het laatste wat vernomen werd over de echte Erwin van
HAARLEM.

[K
le
an
j
3
18

Opbouw legende

Zoals het onderzoek heeft vastgesteld, is de Tsjechoslowaakse Inlichtingendienst uiterlijk in 1970 begonnen met het voorbereiden van de legende voor de illegal Erwin van HAARLEM. In april van dat jaar werd op verzoek van de Tsjechoslowaakse dienst een onderzoek ingesteld in Opole, de vroegere woonplaats van de natuurlijke vader van Erwin. De gegevens van werden hierna verwijderd uit de bevolkingsadministratie.

In september 1972 reisde "Erwin van HAARLEM" in het bezit van een Tsjechoslowaaks paspoort en met toestemming van de Tsjechoslowaakse autoriteiten naar Oostenrijk om zich daar gedurende enkele jaren verder te bekwamen in het hotelvak. Een half jaar later schreef hij een brief aan H.M. de Koningin waarin hij zijn persoonlijke omstandigheden beschreef en een verzoek deed om toekenning van de Nederlandse nationaliteit. Daar uit het administratieve onderzoek bleek dat (een) Erwin van HAARLEM op 24 augustus 1944 te Amsterdam geboren was als onwettig kind van een Nederlandse moeder, werd vastgesteld dat dit kind de Nederlandse nationaliteit had verkregen bij geboorte en deze nooit verloren had. Op 4 juni 1973 werd aan (de illegal) Erwin van HAARLEM een Nederlands paspoort uitgereikt.

Vestiging in het Verenigd Koninkrijk

Erwin van HAARLEM trad in 1975 in dienst van het concern en vestigde zich in Londen. Gedurende 10 jaar werkte Van HAARLEM bij de twee Londense vestigingen van . Hij klom op van bar-keeper tot chef inkoop en was een gerespecteerd collega. In de periode juli - oktober 1984 verliet hij tijdelijk om een winkeltje voor zichzelf te beginnen.

In juli 1985 diende Van HAARLEM zijn definitieve ontslag in per oktober van dat jaar. In diezelfde tijd verruilde hij zijn huurwoning voor een koopflat en richtte een bedrijf op: een kunsthandel.

Onderzoek naar de activiteiten van VAN HAARLEM

Het bleek al spoedig dat Van HAARLEM, alhoewel hij enig artistiek talent had, weinig kennis van kunstzaken bezat. Zijn handel stelde hem nauwelijks in staat om in zijn levensonderhoud te voorzien. De meeste tijd bracht hij thuis door met TV kijken. Goede vrienden had hij niet, de enige relaties die hij bezat waren zijn boekhouder en een arts, beiden van Joodse afkomst.

K

Vanaf 1979 toonde Van HAARLEM interesse in Joodse zaken. Hij was lid geworden van enkele organisaties die steun verleenden aan de Russische "refuseniks" en verzorgde voornamelijk de correspondentie in het Russisch. Tegenover zijn Joodse contacten deed Erwin het voorkomen alsof hij zelf half joods was en als vluchteling in 1968/69 de CSSR verlaten had.

In 1984 opende hij twee bankrekeningen bij verschillende Israelische banken. Hierna verhoogde hij zijn activiteiten en reisde namens de diverse organisaties o.a. naar Israël, de USA en de USSR.

Reizen

Naast de hiervoor genoemde reizen bleek Van HAARLEM ongeveer twee maal per jaar op "zakenreis" te gaan naar West Duitsland, Oostenrijk of Zwitserland. Bij terugkeer van deze reizen beschikte hij over grote sommen geld, die hij verdeelde over meerdere bankrekeningen.

Dit geld kon onmogelijk afkomstig zijn van zijn verdiensten bij of van zijn kunsthandel.

IK
lj

Aanhouding

In november 1987 werd duidelijk dat er een zekere regelmaat zat in het leefpatroon van Erwin van HAARLEM. Zo was hij iedere zaterdagmorgen thuis op het tijdstip dat een radio-codebericht werd uitgezonden vanuit Praag. Tot nu toe was echter aangenomen dat van HAARLEM actief was voor de Russische geheime dienst. De wetenschap dat van HAARLEM, gezien de ontvangst van codeberichten uit Praag, vermoedelijk een Tsjechoslowaakse illegal was, leidde tot een meer gericht onderzoek.

Alhoewel nog slechts weinig bekend was van de werkelijke inlichtingen activiteiten van van HAARLEM werd besloten hem vóór zijn eerstvolgende reis naar het vasteland te arresteren.

Deze gelegenheid deed zich voor
op 2 april 1988

t
M
n

Personeel van Scotland Yard Special Branch verschaftte zich die zaterdagmorgen de toegang tot zijn flat op het moment dat hij een codebericht uit Praag ontving. Van HAARLEM, totaal overdonderd, viel van zijn stoel en verloor daarbij zijn oortelefoon waar duidelijk de morsetekens uit klonken. Direct na zijn arrestatie bleek Van HAARLEM bereid Scotland Yard behulpzaam te zijn bij het eerste onderzoek in zijn woning. Op zijn aanwijzingen werd codemateriaal aangetroffen, verstopt in een stuk zeep en tussen de plankdragers in zijn meterkast. Op deze laatste plaats werd tevens een concept inlichtingen rapport aangetroffen. Erwin van HAARLEM maakte geen gebruik van zijn valse Nederlandse nationaliteit, hij stelde Tsjech te zijn en verzocht de Tsjechoslowaakse ambassade in Londen van zijn arrestatie op de hoogte te brengen. Korte tijd na zijn arrestatie werd hij overgebracht naar een politiebureau waar hij een eerste verklaring aflegde op basis van zijn legende. Op het moment dat er voor hem compromiterende vragen gesteld werden sloeg hij dicht en weigerde consequent iedere medewerking.

Uit zijn "boekhouding" kon worden afgeleid dat Van HAARLEM zijn inlichtingen rapporten verwerkte in tijdschriften. Onderzoek naar "Secret Writing" in twee voor verzending gereedliggende exemplaren leverde een negatief resultaat op.

N.B. De Tsjechoslowaakse inlichtingendienst staat bekend om de door haar gebruikte geavanceerde SW-technieken.

De rechtzaak

Tijdens de rechtzaak voerde de verdediging aan dat de verdachte geen activiteiten had ontplooid die gericht waren tegen belangen van het Verenigd Koninkrijk. De openbare aanklager stelde hier tegenover dat Van HAARLEM door zijn contact met de Tsjechoslowaakse inlichtingendienst grote schade had kunnen toebrengen aan de nationale veiligheid. Het bewijs werd geleverd dat Van HAARLEM de ontvanger was geweest van 200 operationele codeberichten in de periode 1975 - 1988. Aan zijn valse identiteit bestond geen twijfel. Veroordeling vond plaats conform de eis.

K

III. ANTI- DEMOCRATISCHE STROMINGEN

S

IK

IV. POLITIEK (GEWELDDADIG) ACTIVISME

DE ANTI-IMPERIALISTISCHE STROMING BINNEN DE NEDERLANDSE
POLITIEK ACTIVISTISCHE BEWEGING

Sedert 1987 valt er een duidelijk opwaartse lijn waar te nemen in de populariteit van de "anti-imperialistische stroming" binnen de zogenaamde Beweging. Deze stroming is gefundeerd op de totale afwijzing van het westerse democratische "kapitalistische" systeem. De anti-imperialistische activisten laten zich in hun handelen niet beperken door de grenzen van de Nederlandse rechtsstaat.

In dit artikel zal ingegaan worden op de ideologie van deze stroming, op haar ontwikkeling en haar spreiding en op de aard van haar activiteiten. Aan het slot zal een toekomstverwachting geformuleerd worden.

ig

5

De theorie

De ideologie

Er bestaat geen expliciet geformuleerde beschrijving van het anti-imperialistische gedachtengoed. Uit de grote reeks publicaties die er uit deze hoek verschenen zijn valt echter wel een theoretische lijn te distilleren: De anti-imperialisten richten zich tegen de kapitalistische ordening, welke zij fundamenteel onrechtvaardig achten. Deze onrechtvaardigheid manifesteert zich volgens hen in:

1. de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal,
2. de uitbuiting van vrouwen door mannen in dit "patriarchale" arbeidssysteem,
3. de "racistische" tegenstelling tussen het kapitalistische westen en de derde wereld,
4. in sommige geschriften is ook nog sprake van de tegenstelling mens-natuur.

Volgens de aanhangers van deze stroming ligt in onze maatschappij de feitelijke macht volledig bij de grote multinationale ondernemingen. Deze multinationals houden met steun van de nationale regeringen, politie, leger en justitie de bovengenoemde fundamentele maatschappelijke onrechtvaardigheden in stand.

De anti-imperialisten menen dan ook dat zowel de multinationals als de overheden met hun "repressie-apparaat" bestreden moeten worden. Iedere individuele actie, of die nou specifiek gericht is tegen een multinational als SHELL, of tegen het overheidsbeleid ten aanzien van politieke vluchtelingen, moet gezien kunnen worden als een bijdrage aan, en in het perspectief van, de zogenaamde totaalstrijd.

De toepassing

Deze "totaalstrijd" wordt in de praktijk gebracht door middel van een speerpuntenbeleid tegen de volgende actiedoelen:

- nieuwe technologische ontwikkelingen zoals EUREKA, S.D.I. of biotechnologie.
- de bevolkingspolitiek, waarmee ondermeer door de toepassing van genentechnologie gezorgd kan worden voor voldoende kwalitatieve bevolkingsaanwas.
- de flexibilisering van de arbeid waarmee de werkgevers hun vraag naar arbeidskrachten beter kunnen afstemmen op hun behoeften.

- K
- verscherpte repressie van politie en justitie.
"Zonder het dwangmiddel gevangenis of (psychiatrische) inrichting zou het hele staatsapparaat machteloos zijn".
  - de "city-vorming" in de grote steden en het daarmee samenhangende wegsaneren van de oorspronkelijke bewoners, kleine bedrijfjes en kraakpanden.
  - het vluchtelingenbeleid van de overheid. Naar de mening van de anti-imperialisten worden door de plannen voor een Verenigd Europa maatregelen getroffen om van Europa een "fort" te maken. Politieke vluchtelingen, maar ook gastarbeiders, kunnen door de hermetisch afgesloten Europese buitengrenzen geweerd worden.

le

De positie ten opzichte van de rest van de Beweging

Het anti-imperialistisch activisme is inmiddels net zo'n zelfstandig fenomeen als bijvoorbeeld het anti-militarisme, de kraakbeweging of de anti-kernenergiebeweging.

Anti-imperialisten zien een en ander vanuit het perspectief van de "totaalstrijd" echter anders. Volgens hen vormt de anti-imperialistische theorie de GRONDSLAG voor alle acties van de gehele Beweging. Een kraakactie bijvoorbeeld moet uitgevoerd worden vanuit de strijd tegen de city-vorming en SHELL moet niet louter aangepakt worden om haar rol bij "de instandhouding van de apartheid", maar om haar rol van "imperialistische multinational".

Deze elitaire grondhouding plaatst de anti-imperialistische Beweging bij voortdoring op gespannen voet met de rest van de Beweging. De anti-imperialisten hinken immers op twee gedachten.

Enerzijds voelen zij zich duidelijk de voorhoede van de Beweging, anderzijds streven zij naar een verbreding van de eigen aanhang.

De houding vanuit de rest van de Beweging tegenover de anti-imperialisten is ambivalent. Hoewel aan de ene kant grote scepsis bestaat over de "theorie van de totaalstrijd" heeft men in het algemeen respect en bewondering voor de door de anti-imperialisten uitgevoerde acties.

De ontwikkeling en spreiding van het anti-imperialisme in Nederland

De anti-imperialisten zijn feitelijk in het begin van de jaren tachtig ontstaan uit een bundeling van radicale elementen uit zowel de voormalige anti-militaristische actiegroep Onkruit als de kraakbeweging. Vanaf 1984 zijn er verschillende gewelddadige acties uitgevoerd door deze

K

groep. Voorbeelden zijn de springstofaanslag op het Van Heutz monument door de groep "Koetoh Reh", brandstichting bij de oliehandelaar John DEUS door de groep "Pyromanen tegen Apartheid" en de Makrobranden door RaRa. In de claimbrieven van deze acties komt de anti-imperialistische theorie voor het eerst in de Nederlandse situatie duidelijk naar voren.

De afgelopen twee jaar is de anti-imperialistische ideologie in Nederland theoretisch verdiept en praktisch verbreid. De voornaamste elementen lijken elkaar in Amsterdam gevonden te hebben. De uit Groningen afkomstige anti-imperialistische boekhandel SLAGERZICHT, het alternatieve internationale persagentschap FRONTLINE INFO en de groep rond RaRa vormen nu gezamenlijk het fundament van de anti-imperialistische stroming.

Twee andere prominente Amsterdamse activistische groeperingen, te weten ULTIMATUM (aktie- en informatiecentrum ten behoeve van Midden-Amerika) en het VROUWEN-INFORMATIECENTRUM AMSTERDAM kunnen meer en meer tot dit kamp gerekend worden.

Buiten Amsterdam heeft deze stroming inmiddels eveneens vaste grond onder de voeten gekregen. Medestanders treft men momenteel aan in ondermeer Utrecht, Groningen, Den Haag, Nijmegen en Den Bosch. Ook de kleine autonomenkern in Venlo bedient zich van aspecten van de anti-imperialistische ideologie.

Het in Den Haag vervaardigde activistenblad DE ZWARTE is de belangrijkste spreekbuis van de anti-imperialisten. Enkele lokale activistenbladen zijn inmiddels ook anti-imperialistisch georiënteerd.

Op een besloten congres in Arnhem in 1987, genaamd "Solidariteit en Verzet" is door een aantal anti-imperialisten van het eerste uur geprobeerd een bredere steun te krijgen voor de stroming. Dit is toen niet gelukt. De "brede" theorie van de totaalstrijd sprak de aanwezigen niet aan en de opstelling van de organisatoren werd als elitair bestempeld.

In 1988 keerde het tij echter. Met name de sympathie die Bewegers van nature hebben voor "onderdrukte kameraden" lijkt door de anti-imperialisten goed benut te zijn bij de solidariteitsacties voor de veroordeelde RaRa-verdachte en de RAF-hongerstakingen.

Deze solidariteitsacties lijken bijgedragen te hebben aan de verspreiding van de anti-imperialistische theorie en de verbreding van de aanhang.

Momenteel, ultimo 1989, blijkt echter dat de theorie voor het overgrote deel van de Beweging nog altijd te ruim, te irreëel of te vaag is. In de actiebladen verschijnen regelmatig kritische artikelen.

K
Het aantal aanhangers van deze stroming laat zich niet gemakkelijk raden. Als indicatie valt te denken aan zeker 100 overtuigde "full-timers" en een oproepbaar potentieel van een paar honderd activisten. Deze laatste groep zal het theoretische gedachtengoed wellicht incidenteel zelfstandig gebruiken.

De relatie met het buitenland

e
n
e
Het anti-imperialistisch gedachtengoed is zeker niet nieuw. De RAF in de BRD propageert al sinds de zestiger jaren de vorming van een anti-imperialistisch front in West Europa

. De RAF richtte haar aanslagen altijd tegen representanten van grote westerse multinationals, de overheid, en in het bijzonder de Verenigde Staten en de NAVO als zijnde machtsymbolen van het "imperialistische westen".

)
1
Ook in Nederland heeft de RAF altijd sympathie gehad bij links-radicalen anarcho-revolutionairen. Bovenstaande inhoudelijke vergelijking met de RAF betekent overigens niet dat de Nederlandse anti-imperialistische Beweging voortkomt uit de RAF of onverkort instemt met de acties van deze terroristische organisatie. De Nederlandse anti-imperialisten hebben zich binnen de vaderlandse verhoudingen ontwikkeld tot het typisch Nederlandse produkt dat ze nu zijn.

De activiteiten van de anti-imperialisten

De activiteiten zijn zowel demonstratief, publicitair als propagandistisch van aard, waarbij de grenzen van het strafrecht geen belemmeringen behoeven te vormen. Hierbij moet uitdrukkelijk opgemerkt worden dat er wel rekening gehouden wordt met hun eigen grenzen: van geweld tegen personen bijvoorbeeld is nog geen sprake. De aard van de ondernomen acties moge blijken uit de navolgende belangrijkste feiten uit 1989.

Ondersteuning van de RAF-hongerstaking

Er werd een steungroep opgericht, die acht publikaties uitgebracht heeft van een info-krant, die wekelijks artikelen heeft gepubliceerd in de actiebladen, die de landelijke media heeft voorzien van informatie en die een grote landelijk manifestatie heeft georganiseerd. Daarnaast hebben ze enige blokkade- en bezettingsacties uitgevoerd, met als hoogtepunt de bezetting van het EEG-kantoor in Brussel op 11 mei door zo'n 50 Westduitse, Zwitserse, Deense en Nederlandse activisten.

RaRa

In de nacht van 16 op 17 april heeft RaRa brand gesticht bij Thermo Shell in Hilversum. Deze aanslag vond plaats aan de vooravond van de brede anti-Shell blokkade in Amsterdam. Door middel van deze actie wilde RaRa de Shell-blokkade van de anti-apartheids activisten verbreden tot een anti-imperialistische actie.

Biotechnologie

In de nacht van 14 op 15 mei werden er vernielingen aangericht bij drie bedrijven die zich bezig houden met veredeling van zaden en groentegewassen. In een anti-imperialistisch getinte claimbrief beschuldigde de actiegroep "Ontkiemend Verzet tegen Shell's Biotechnologie" Shell ervan de Derde Wereld-landen in een afhankelijkheidspositie te manoeuvreren door de ontwikkeling van gepatenteerde agrarische producten.

Anti-repressie/bajesstrijd

In de nacht van 11 op 12 juni werd brand gesticht in 3 bouw-keten van een in aanbouw zijnde gevangenis. De claimbrief van het "Commando Don't Worry, Be Angry" plaatste de actie in relatie met de verdergaande internationale politionele samenwerking als voorbode van Europa 1992.

Genetische manipulatie

In de nacht van 9 op 10 augustus hebben actievoerders voor enige miljoenen guldens schade aangericht, door bij een onderzoeksinstituut in Wageningen genetisch gemanipuleerde aardappelen uit de grond te trekken. Uit de door de actiegroep de "Ziedende Bintjes" ondertekende claimbrief blijkt, dat de daders menen dat het bedrijf het aardappelenras zodanig genetisch manipuleerde dat het resistent zou worden tegen alle bestrijdingsmiddelen met uitzondering van een door een zusterbedrijf ontwikkeld produkt.

European Festivities

Van 7 tot 10 september hebben anti-imperialisten in Den Haag een manifestatie georganiseerd tegen de European Festivities (een officieel promotiefeest voor de plannen voor een Verenigd Europa). Er hebben in totaal enige honderden actievoerders uit Nederland en West-Duitsland meegedaan aan dit protest.

Shell

In de nacht van 15 op 16 oktober zijn bij zeker 36 Shell stations vernielingen aangericht. Nu is het zo dat er in Nederland vanuit radicale delen van de anti-apartheidsbeweging al veel vernielingsacties tegen Shell geweest zijn. De acties van 15/16 oktober kwamen echter niet uit die hoek, maar uit de anti-imperialistische hoek. Hiervoor bood de claimbrief voldoende aanknopingspunten;

De actie is blijkbaar gecoördineerd met Deense activisten, aangezien daar diezelfde nacht eveneens vernielingen bij Shell-objecten plaatsvonden.

Toekomstverwachting

1. Het is niet duidelijk of de anti-imperialistische Beweging zich nog meer in de breedte zal kunnen ontwikkelen. Er wordt momenteel echter wel gestreefd naar discussie en solidariteit met geestverwante groepen in de Beweging. Ondanks de bepaald elitaire houding van de "kopstukken" is het onmiskenbaar dat men het enorm belangrijk vindt aansluiting bij de rest van de Beweging te vinden cq. te houden.
2. Het valt aan te nemen dat er vanuit anti-imperialistische kringen voorlopig nog (gewelddadige) acties te verwachten blijven. Om geloofwaardig te zijn zal men de "revolutionaire strijd" niet alleen op papier kunnen voeren.
3. Voor de anti-imperialisten zijn de plannen voor een Verenigd Europa koren op de molen. In deze plannen komen meerdere anti-imperialistische speerpunten samen.

KRAAKACTIVISME

ONTRUIMING TESSELSCHADESTRAAT AMSTERDAM

Op maandagmorgen 20 november 1989 zijn de kraakpanden Tesselschadestraat 7 en 9 na een korte doch heftige confrontatie tussen ongeveer 200 krakers en 300 man ME ontruimd. De bewoners hadden de strijd goed voorbereid en zelfs, verspreid in de stad, acties gehouden om het de politie moeilijker te maken. De ontruiming verliep in een grimmige sfeer; menig activist beschouwde de actie als een herleving van de kraakstrijd.

Terugblik

Op 30 november 1985 werden de woningen (eigendom van de gemeente Amsterdam) na een half jaar leegstand gekraakt. De bewoners dienden tot tweemaal toe een voorstel tot legalisatie bij de gemeente in. De gemeente koos echter voor verkoop aan een projectontwikkelaar, die er acht luxe woningen wilde realiseren.

In de zomer van 1989, nadat de bewoners van de kraakpanden door de gemeente anoniem werden gedagvaard, werd besloten om de panden als "kraakbolwerk" tot het uiterste te verdedigen.

De betekenis van de kraakstrijd voor de Beweging

In het (Amsterdamse) actieblad N.N. werden de plannen van de gemeente voor de panden uit de doeken gedaan en werd opgeroepen om de strijd van de bewoners te steunen. Argument ter ondersteuning van deze oproep, was de opbouw van revolutionair verzet tegen wat zij zien als cityvorming in het kader van "Het Verenigd Europa van het kapitaal". Cityvorming is een centraal thema van de anti-imperialisten. Het merendeel van de 16 bewoners van de Tesselschadestraat is actief in de anti-imperialistische stroming.

Daartegenin kwam een reactie vanuit de kring rond het kraakkafee "De Harde Kern". Hier komen activisten bijeen, die met weemoed terugkijken naar de jaren '70 toen de Beweging nog een groot saamhorigheidsgevoel kende. Die samenhang is na de invoering van de Leegstandswet grotendeels verdwenen. Mensen verlieten de kraakbeweging, vormden soms een groep met een eigen deelstrijd (anti-apartheid, anti-militarisme), waar bescherming van de eigen groep tot hoogste norm werd en nog steeds wordt verheven. Zelfkritiek en drang naar vernieuwing was nauwelijks aanwezig.

Er was geen onderlinge verbondenheid meer met andere deelstrijden.

"De Harde Kern" wantrouwde de door de bewoners gehanteerde politieke motieven. Europa '92 heeft volgens hen niets te maken met cityvorming en de daartegen strijdende kraakbeweging. Volgens "De Harde Kern" moet de kraakstrijd weer de gemeenschappelijke basis worden onder alle deelstrijden. Bedoeling van de tegendraadse publicatie in de diverse actiebladen was een discussie op gang te brengen.

Het resultaat

De samenwerking, die rond de ontruiming tussen de beide groepen tot stand is gekomen, laat zien dat van toenadering sprake is.

In een nabeschouwing in het (Haagse) actieblad "De Zwarte" werd geconstateerd, dat onderling bestaande vooroordelen werden overwonnen door directe communicatie bij de voorbereidingen en er werd zij aan zij gestreden door zowel doorgewinterde krakers als nieuwe activisten. De discussie in de actiebladen heeft mobiliserend gewerkt en in het vervolg zal bij ontruiming met meer gewelddadig verzet rekening gehouden moeten worden.

Duidelijk is, ook gezien de gebruikte slogan "WE ZIJN ER WEER", dat de kraakstrijd door het "succes" van de Tesselschadestraat voor veel activisten aan betekenis heeft gewonnen.

SAMENWERKINGSVERBAND MARINEE

Eind november jl. was een blokkade van de sluisen van IJmuiden door de milieuactiegroep GREEN-PEACE tegen het bezoek van het NAVO-eskader STANAVFORLANT *) aan de haven van Amsterdam voerpagina-nieuws. Met de massale inzet van de GREEN-PEACE-actievloot sneeuwden echter de geplande activiteiten tegen dit vlootbezoek van een geheel andere actiegroep, MARINEE, onder. Dit anti-militaristische samenwerkingsverband had zich gedurende enkele maanden intensief voorbereid op een actieweek tegen dit NAVO-bezoek. Het hoogtepunt van de actieweek tegen het STANAVFORLANT, een demonstratie, werd met een opkomst van ca. 350 personen, toch nog een succes.

Dit artikel is gewijd aan dit kersverse anti-militaristische samenwerkingsverband en zal ingaan op de achtergronden ervan.

Achtergrond

Het samenwerkingsverband MARINEE heeft haar wortels in de Amsterdamse anti-militaristische Beweging. Groepjes Amsterdamse anti-militaristische actievoerders, afkomstig uit oa. ONKRUIT, de basisgroepen en het voormalige samenwerkingsverband BONK, hadden zich in 1986 verenigd in een platform onder de (gelegenheids-)naam "Is het oorlog op het IJ?", om zich te verzetten tegen 30 oorlogsschepen, die in het kader van de NAVO-oefening "Northern Wedding" een bezoek aan de Amsterdamse Haven brachten.

Deze actie werd een groot succes; enkele honderden mensen protesteerden zowel te land als te water tegen het bezoek van de marineschepen, waarvan vermoed werd dat een aantal kernwapens aan boord had.

Door het verdwijnen van anti-militaristische items (oa. de plaatsing van kruisraketten) en de voortschrijdende toenadering tussen Oost en West (oa. het INF-accord) in de tweede helft van de jaren tachtig, werd het anti-militarisme noodlijdend.

Het samenwerkingsverband BONK werd in 1988 opgeheven, maar deed pogingen om een nieuwe (radikale) hoofdstedelijke anti-militaristische Beweging van de grond te krijgen. Eind 1988 kwam men tot de

---

*) STANAVFORLANT = Standing Naval Force Atlantic. Het STANAVFORLANT is een -uit verschillende schepen van verschillende NAVO-landen samengesteld- vlooteskader dat in vredetijd als een hecht verband op de Noordatlantische wateren opereert ter bescherming van de zeewegen.

vorming van een geheel nieuwe anti-militaristische organisatiestructuur, met daarin plaats voor een eigen onderzoeksgroep (GRAM), een eigen radikale actiegroep (AAA = Amsterdamse Antimilitaristische Axie) en een eigen discussie-cafe (AMK = Anti-Militaristies Kafe). Men verklaarde het NAVO-bondgenootschap tot algemeen en het militarisme tot specifiek actiedoel. De generale repetitie van dit nieuwe organisatorische verband werd begin dit jaar tegen de NAVO-oefening WINTEX-CIMEX gehouden. Door het afstel van de NAVO-oefening REFORGER in Nederland viel HET actiedoel voor 1989 voor dit kersverse actieverband weg en leek alle inspanning tot de vorming van een nieuwe hoofdstedelijke anti-militaristische Beweging vergeefs. In een speurtocht naar een vervangend actiedoel stuitte men op HET succes van 1986: het actieplatform "Is het oorlog op het IJ?". De eerder genoemde onderzoeksgroep naar de militarisering van Amsterdam, GRAM, had ondertussen voldoende materiaal verzameld om de oprichting van een nieuw actieplatform tegen het bezoek van marine-schepen aan de Amsterdamse haven mogelijk te maken. Zo kon begin 1989 het actieplatform MARINEE opgericht worden.

Organisatie en doelstelling

Sedert dit voorjaar heeft MARINEE door het voeren van publiciteitsgerichte acties en publicaties gewerkt aan de invulling en verbreding van het actieplatform. Verscheidene anti-militaristische, vredes- en politieke groeperingen uit de regio rond het Noordzeekanaal werden uitgenodigd om deel te nemen aan het MARINEE-verband. Vanuit het radikaal (gewelddadig) anti-militarisme sloten zich verder AAA, en het radikale Aktie Overleg Haarlem (AOH) zich bij MARINEE aan. Hoewel de organisatie en coördinatie in handen was van personen, die deel uit maakten van GRAM en AAA, wist men uiteindelijk uit te groeien tot een ledental dat rond de veertig schommelt.

Bij de vorming van MARINEE heeft men zich laten leiden door de opzet van het actiecomitee "Shell uit Zuid-Afrika" (SuZA), dat gebaseerd is op het "campagnemodel". Deze organisatievorm werd in 1987 ontwikkeld door een, van publicaties in BLUF! en bekende maar verder anonieme "Vakgroep Strategie en Taktiek". De bedoeling van het campagnemodel is te bewerkstelligen, dat zoveel mogelijk actiegroepen en individuele actievoerders -ongeacht de verschillen in hun opvattingen- aan zo'n campagne willen meedoen. Hierbij staat het de deelnemende groepen en individuen vrij om in het kader van de campagne op eigen titel (gewelddadige) acties te voeren. Concreet betekent dit voor MARINEE dat zij haar participanten niets meer dan een organisatiestructuur en een gemeenschappelijk

actieperspectief biedt.

De doelstelling van MARINEE is gelijk aan die van GRAM met een verbijzondering naar het verzet tegen vlootbezoeken (m.n. gericht tegen met kernwapens uitgeruste of door kernenergie aangedreven oorlogsschepen). Om het noodzakelijke maatschappelijke draagvlak voor het actieplatform te verkrijgen is het "actie-beleid" gericht op het voeren van laagdrempelige en publiciteitsgerichte acties.

Acties

In de opbouwperiode naar het huidige MARINEE is een aantal publiciteitsgerichte protestacties tegen vlootbezoeken gevoerd.

Zo waren er openbare protestacties tegen de bezoeken van de Amerikaanse oorlogsschepen "The Illustrious" (februari 1989) en de "Ticonderoga" (juli 1989) aan Amsterdam en tegen het bezoek van de nucleaire duikboot "USS Bergall" (november 1989) aan Rotterdam.

Hoogtepunt in de actiecampagne was de actieweek tegen het bezoek van het NAVO-eskader STANAVFORLANT (29 november - 4 december 1989) aan Amsterdam.

Centraal in deze actieweek stond een demonstratie te land en te water (op 2 december jl.), waaraan door ca. 350 personen werd deelgenomen. Daarbuiten stond het de aan het platform deelnemende groeperingen vrij om op eigen titel actie te voeren.

Toekomstverwachting

Met het bereikte succes van MARINEE tegen het STANAVFORLANT lijkt de hoofdstedelijke anti-militaristische Beweging thans zijn draai gevonden te hebben en verwacht wordt dan ook, dat men de ingeslagen weg tegen de NAVO en de vlootbezoeken in de nabije toekomst zal vervolgen. Het optreden van GREEN PEACE tegen ditzelfde vlootbezoek heeft bij MARINEE het besef doen ontstaan dat men zich duidelijker dient te profileren.

AKTIECOMITE SHELL UIT ZUID-AFRIKA (SuZA)

Op 26 november jl. bezochten zo'n 150 personen de conferentie van het actiecomite "Shell uit Zuid-Afrika" ter voorbereiding van de nieuwe anti-Shell campagne voor 1990; het jaar waarin de multinational Shell haar 100-jarig jubileum viert.

Op deze conferentie gaf SuZA het startschot voor een nieuwe anti-Shell campagne en presenteerde zij haar plannen mbt. de opzet van een nieuwe campagne aan het publiek, dat grotendeels uit gerenommeerde anti-apartheidsactivisten bestond.

Daar deze plannen van grote invloed zullen zijn op de activiteiten van een belangrijk deel van de huidige anarcho-revolutionaire Beweging in Nederland, zal er in dit artikel een beeld geschetst worden van de betekenis van SuZA voor het anti-apartheidsverzet in 1990.

Achtergrond

Het actiecomite werd eind 1988 door ONKRUIT-ers",

"ex-

comite , opgericht. Het

groeide al snel uit tot twintig leden, die gezamenlijk de organisatie en coördinatie van het drie-daagse Blokkade-spektakel rond het Amsterdamse Shell-laboratorium in april 1989 (dat enkele duizenden deelnemers trok) op zich namen.

Men zette in vrij korte tijd een organisatie op, welke niet alleen kon rekenen op een maatschappelijk draagvlak, maar tevens in staat bleek een niet onaanzienlijk deel van de - door diversiteit geteisterde- Beweging te verenigen.

Hiertoe maakte het comite als eerste gebruik van een geheel nieuw organisatie-concept; het "campagne-model". Volgens dit model kunnen actiegroepen en individuele actievoerders - ongeacht hun verschillen in ideologie en wijze van actievoeren- deelnemen aan zo'n campagne, die opgehangen is aan een centraal actiedoel; in dit geval Shell.

Het comite en veel deelnemers aan deze actiecampagne lieten zich leiden door het anti-apartheidsaspect. Hierdoor zagen de zgn. "anti-imperialisten" (oa. de "Radikale anti-Shell groepen" en "RaRa"), die de rol van Shell veel breder zien dan alleen als steunpilaar van het apartheidsregime, af van deelname aan de SuZA-campagne 1989. De breuk kwam het duidelijkst naar voren in de claimbrief die RaRa uitgaf nav. de door haar gepleegde aanslag op Thermo-Shell in Hilversum. In deze claimbrief zette RaRa zich af tegen het door SuZA gehanteerde actiescenario.

Na de "Spektakel-blokkade" werd het geruime tijd stil rond SuZA, totdat men begin november jl. een nieuwe campagne aankondigde.

SuZA-campagne 1990

Na het onverwacht grote succes van de campagne in 1989 kreeg het comite te kampen met interne problemen, veroorzaakt door verschillen in opvatting over het te voeren actiebeleid en de organisatie van de nieuwe campagne. Uiteindelijk bleven er van de groep van twintig SuZA-leden acht personen over die begin november hun opzet voor de nieuwe campagne voor 1990 via de actiebladen en pamfletten openbaar maakten.

Het karakter en status van SuZA zijn voor de campagne van 1990 volkomen gewijzigd. Van een landelijk overkoepelend en coördinerend instituut is zij thans verworpen tot een gedecentraliseerd lokaal actiecomitee. SuZA zal derhalve het komende jaar door het leven gaan als een verzameling van lokale anti-apartheidsactiegroepen (SuZA-Amsterdam, SuZA-Rotterdam, etc.), waarbij de Amsterdamse representant een coördinerende taak zal behouden.

In de plannen voor de nieuwe campagne is expliciet gekozen voor decentralisatie, zowel in de organisatie als in het voeren van acties. Meer dan het afgelopen jaar zal men zich gaan richten op het voeren van regionale acties.

Uitgangspunt bij deze acties zal zijn: het opvoeren van de druk op bedrijven die relaties onderhouden met Zuid-Afrika.

In de nieuwe opzet is tevens een verbreding van het actie-doel opgenomen. Naast Shell zullen ook het luchtvaartverdrag (KLM en SAL) en de import van Zuidafrikaanse kolen als target aangemerkt worden. Met het oog hierop heeft men de slogan "Shell uit Zuid-Afrika!" uitgebreid met "Sankties Nu!".

Een poging om via een blokkade van de startbaan een vlucht van de SAL *) vanaf Schiphol te verhinderen (op 15 december 1989) vormde de aftrap van de nieuwe SuZA-campagne. Deze actie werd door de actiegroep "Stop luchtvaartverdrag,

---

*) SAL = Suid Afrikaanse Lugdiens

Sankties Nu!" (Naam van de anti-luchtvaartverdrag groep van SuZA) opgeëist.

Evenals het afgelopen jaar zullen de acties weer gebaseerd zijn op het campagne-model en zal men via regionale bijeenkomsten trachten deelnemers voor de campagne te werven.

Over deelname van de "anti-imperialisten", ondanks een groot verschil in opvattingen, wordt thans weer onderhandeld. Men lijkt -nu SuZA heeft aangekondigd ook het multinationale aspect van SHELL in de campagne te willen betrekken- bereid de komende campagne te ondersteunen.

Conclusie

Hoewel bij de -onder de naam van SuZA- uitgevoerde activiteiten vooral het ludieke en publiciteitsgerichte karakter zal prevaleren, sluit het organisatieconcept van SuZA het voeren van radikale (gewelddadige) acties niet uit. Zo werd er op de SuZA-conferentie van 26 november 1989 gepleit voor het opvoeren van het aantal acties tegen SHELL en hierbij werden de zgn. "snij-acties" aanbevolen. Gelet op de samenstelling en de achtergronden van de deelnemers aan het SuZA-verband en de ervaringen van het afgelopen jaar, moet er rekening mee gehouden worden, dat er de komende maanden door deelnemers aan het SuZA-verband op eigen titel diverse gewelddadige acties uitgevoerd zullen worden om de druk op Shell om zich uit Zuid-Afrika terug te trekken, verder op te voeren.

V. TERRORISME

RAF AANSLAG OP DE PRESIDENT VAN DE DEUTSCHE BANK

De president van de Deutsche Bank, Alfred HERRHAUSEN is op 30 november omgekomen bij een professioneel, door de RAF, uitgevoerde bomaanslag nabij zijn woning in Bad Homburg. Zijn chauffeur raakte hierbij zwaargewond.

De bom was bevestigd aan een langs de kant van de weg geplaatste fiets en was dmv. een draad verbonden met een elektrische ontsteker. Dit ontstekingsmechanisme werd geactiveerd op het moment dat de wagen van HERRHAUSEN een tussen twee lantaarnpalen schijnende lichtbundel onderbrak. Deze aanslag op HERRHAUSEN vertoont veel gelijkenis met de aanslag op Siemens-topman BECKURTS op 7 juli 1986, het jaar waarin het laatste grote RAF-offensief plaatsvond.

De 59-jarige HERRHAUSEN stond ongetwijfeld zeer hoog genoteerd op de "dodenlijst" van de RAF.

In 1987 werd hij president van de Deutsche Bank, de grootste bank van West-Europa. Mede door zijn vriendschap met Bondskanselier KOHL had hij zich ontwikkeld tot één van de machtigste personen in de BRD.

Hij had dan ook permanent persoons-beveiliging en ging iedere dag via een andere route naar het werk. Het punt waar de aanslag plaats vond, dicht bij zijn woning, diende hij echter iedere keer te passeren!

Bij de plaats van de aanslag werd een RAF-vignet gevonden; enige dagen later, op 5 december, kwam bij een drietal persagentschappen in BONN een claimbrief van 2 pagina's binnen. In dit schrijven, dat qua thematiek en terminologie onmiskenbaar van de RAF afkomstig is, wordt uitvoerig ingegaan op de rol die de Deutsche Bank door de jaren heen (bv. in de twee wereldoorlogen) gehad heeft voor "de fascistische structuur van het kapitaal".

HERRHAUSEN zou zich met deze Deutsche Bank al jaren aan het voorbereiden zijn om ook de Oost-Europese landen (!) een kapitalistische structuur op te leggen. In de claim wordt opnieuw opgeroepen om tot een open discussie over een front tegen het West-Europees imperialisme te komen, een item dat de RAF al jaren bezighoudt. Evident is echter ook hier weer de eigen elitaire koers van de RAF.

Men speelt nauwelijks adequaat in op de -inmiddels verbredestroming binnen links-extremistische kring in West-Europa tegen de Europese eenwording.

De claimbrief was ondertekend door het commando Wolfgang BEER; het is gewoonte van de RAF-commando's om aanslagen te claimen door gebruik te maken van de naam van een "martelaar uit het revolutionair verzet".

Of ook het tweede echelon van de RAF, de zg. illegale militanten, bereid cq. in staat is een vervolg te geven aan de aanslag op HERRHAUSEN in de vorm van een reeks aanslagen op objecten, zoals in 1986 geschiedde, is zeer de vraag.

ONTWIKKELINGEN IN DE DISSIDENTE PALESTIJNSE ORGANISATIES

Met dissidente Palestijnse organisaties worden die organisaties bedoeld die zich in de loop der jaren hebben gedistantieerd van het officiële PLO-beleid zoals dat werd uitgedragen door Yasser ARAFAT. Er bestond bij deze groeperingen veelal aversie tegen de in hun ogen heilloze gematigde politieke opvattingen van ARAFAT. Terroristische aanslagen buiten het conflictgebied kwamen in de jaren tachtig dan ook meestal uit deze hoek. Gezien hun extreme opvattingen vonden zij gemakkelijk steun bij die Arabische regiems die bereid waren elke actie tegen Zionistische of imperialistische doelen te steunen. Waren dat voorheen met name Syrië, Israël en Lybië, in het afgelopen jaar lijkt Iran met name zich op te werpen als sponsor van deze groeperingen. Belangrijkste dissidente Palestijnse organisaties zijn het PFLP-GC, de Abu NIDAL Organisatie en de FATAH-DISSIDENTEN.

PFLP-GC

Verschillende gebeurtenissen in het afgelopen jaar duiden erop dat enkele prominente dissidente Palestijnse organisaties steun hebben gezocht en gevonden in Iran. In het begin van dit jaar verraste de leider van het op socialistische leest geschoeide PEOPLES FRONT FOR THE LIBERATION OF PALESTINE - GENERAL COMMAND (PFLP-GC), Ahmed JIBRIL, vriend en vijand door ontmoetingen met hoge Iraanse geestelijken. Enkele maanden later betuigde JIBRIL, die niet te boek staat als een fundamentalistisch moslim, openlijk steun aan het door KHOMEINY uitgesproken doodvonnis tegen de Britse schrijver Salman RUSHDIE. In december 1989 ontplofte een Boeing 747 van de Amerikaanse luchtvaartmaatschappij PAN AM boven het Schotse plaatsje Lockerbie. De aanslag werd vrijwel onmiddellijk toegeschreven aan Iran, dat werd gezien als 'willing and able'. De Iraanse regering had immers wraak gezworen voor het neerhalen van een Iraanse Airbus boven de Perzische Golf. Toen in de loop van 1989 meer en meer bewijzen werden aangevoerd voor de betrokkenheid van het PFLP-GC bij de aanslag op het PAN AM toestel boven Lockerbie vielen de stukjes van de puzzel in elkaar en leek de operationele samenwerking tussen JIBRIL en Teheran evident.

FATAH-DISSIDENTEN

Naast het PFLP-GC zochten ook de FATAH-DISSIDENTEN onder leiding van Said Musa MURAGHA (Abu MUSSA) hun heil in Teheran.

In een gezamenlijke verklaring van JIBRIL en MURAGHA bleek dat de Palestijnse en Iraanse doelstellingen zich prima lieten bundelen.

Zij zwoeren de strijd te zullen voortzetten totdat de doelstellingen van de inmiddels overleden Imam KHOMEINY waren gerealiseerd. Als idealen van KHOMEINY werden genoemd; "de bevrijding van Palestina en het laten wapperen van de vlag van de Islam over de gehele wereld".

Mogelijke oorzaken

Voor bovengenoemde ontwikkelingen zijn enkele mogelijke redenen aan te wijzen:

- in 1986 werd de Syrische regering onder grote internationale politieke druk gedwongen haar openlijke steun aan verschillende extremistische dissidente Palestijnse organisaties te beëindigen of in ieder geval te camoufleren. In het geval van de Abu NIDAL Organisatie leidde dit zelfs tot sluiting van haar kantoren in Damascus. Hoewel de meeste groeperingen ongemoeid konden blijven opereren vanuit de door Syrië bezette gebieden van Libanon, was dit misschien voor hen het sein op zoek te gaan naar een nieuwe "sponsor". Uit deze periode stammen ook de eerste geruchten dat Palestijnse organisaties bij het Iraanse regiem aanklopten voor steun.
- in november 1989 overschreed Yasser ARAFAT tijdens de zitting van de "Palestinian National Council" (PNC) in Algiers, in de ogen van veel extremistische Palestijnen, een nieuwe grens van gematigdheid door de erkenning van Israël. Teheran en de dissidente Palestijnen vonden elkaar in een gezamenlijke veroordeling van de uitkomsten van deze bijeenkomst.

JUND AL HAQ

In december 1988 kwam de organisatie Jund Al Haq (Soldiers of Justice) in het nieuws, toen zij de verantwoordelijkheid opeiste voor de ontvoering van de Belgische arts die in mei van dat jaar in Libanon was verdwenen. Eveneens in december claimde de organisatie een bomaanslag op een Joodse club in Kopenhagen, welke plaatsvond op 11 december.

In België stelde zij zich verantwoordelijk voor de moord op de Saoedische Imam en diens assistent in maart van dit jaar in Antwerpen en in oktober voor de moord op de leider van de Belgische Joodse gemeenschap in Brussel, De keuze van de doelen is opvallend. In tegenstelling tot de typische Shia-targets, dragen de aanslagen in Kopenhagen en de moord op in Brussel een meer Palestijns karakter. Dit zou erop kunnen wijzen dat de Jund Al Haq een Palestijnse component in zich herbergt.

Alle signalen wijzen erop dat Iran al geruime tijd doende is verschillende radicale Palestijnse organisaties onder controle te krijgen. In dit verband is het dan ook opmerkelijk, dat informatie omtrent Palestijns-Iraanse toenadering samenviel met het in de openbaarheid treden van Jund Al Haq.

VI. MINDERHEDEN

GROTE ONRUST BIJ SURINAAMS VERZET

Recente ontwikkelingen

Acutele ontwikkelingen in Suriname hebben zowel ter plekke, als binnen de Surinaamse gemeenschap in Nederland, geleid tot grote beroering. In de huidige situatie, waarin de opmerkelijke gebeurtenissen elkaar nog steeds met regelmaat opvolgen, is een tweetal hoofdthema's te onderscheiden. Enerzijds was er de door legerleider BOUTERSE en zijn opponent BRUNSWIJK uitgesproken bereidheid om te komen tot een bilateraal gesprek.

Met betrekking tot het inmiddels tot stand gekomen contact tussen BOUTERSE en BRUNSWIJK kan het volgende geconstateerd worden. De motivatie van BRUNSWIJK om tot een dergelijk gesprek te komen lijkt duidelijk. Hij is de strijd moe en beseft, dat op geen enkele andere wijze een vredesoplossing bereikt kan worden. Daar de Surinaamse regering de afgelopen maanden getoond heeft niet in staat te zijn de binnenlandse problematiek op te lossen, koos BRUNSWIJK voor onderhandelingen met zijn rivaal.

De beweegredenen van BOUTERSE om met een dergelijk gesprek in te stemmen zijn vermoedelijk veel minder nobel. Hij lijkt er slechts op uit zijn eigen (machts-)positie te versterken. Door een vredesoplossing te bieden, (die hij overigens zelf altijd gesaboteerd heeft), kan hij als held uit de strijd komen en mogelijk hiermee zijn internationale en binnenlandse politieke positie versterken.

Toekomst

Nadat drie-en-een halfjaar de nadruk lag op de strijd tussen BOUTERSE en BRUNSWIJK, liggen de kaarten sinds de meest recente ontwikkelingen volkomen anders op tafel. Steeds meer dreigt een oorlog tussen de diverse bosnegerstammen het beeld in (Oost-)Suriname te bepalen. Dit komt voornamelijk doordat een deel van de achterban van BRUNSWIJK de strijd op eigen initiatief voort wenst te zetten, hetgeen inmiddels het leven heeft gekost aan twee bekende verzetsstrijders, behorend tot de stam der Paramaccaners.

Deze ontwikkeling heeft ook zijn weerslag op de Surinaamse gemeenschap hier te lande. Met name in Tilburg, alwaar zich een grote boslandgemeenschap bevindt, wordt al gesproken over bloedwraak nadat de rouw-periode van 90 dagen is verstreken.

Hierboven geschetste ontwikkelingen komen de situatie in Suriname niet ten goede en vormen een ernstige bedreiging voor de voortzetting van het vredesproces. Het speelt BOUTERSE echter precies in de kaart. Enerzijds kan hij nu gelegitimeerd gewapend ingrijpen tegen eenieder die het vredesproces tracht te verstoren; anderzijds brokkelt de kracht van zijn opponenten op een vitaal punt, t.w. de hechte onderlinge band, af.

Als hij erin slaagt BRUNSWIJK cs. aan zich te binden en de "opstandige" indianen tevreden te stellen, dan zal BOUTERSE mogelijk zijn versterkte politieke positie willen gaan formaliseren. Zoals bekend streeft hij naar het leiderschap van de Creoolse bevolkingsgroep, welke politiek georganiseerd is in de NPS (Nationale Partij Suriname), een samengaan van "zijn eigen" partij, de NDP (Nationale Democratische Partij), met de NPS derhalve. De bekende NPS-politicus die bekend staat als een kneedbaar persoon, zou daarbij een rol moeten gaan spelen.

BOUTERSE is, blijkens zijn uitlatingen tijdens de formatie van de huidige frontregering, van oordeel dat de Creolen (NPS) zich door de Hindoestanen (Verenigde Hindoestaanse Partij) (VHP) de kaas van het brood hebben laten eten. De Hindoestanen beheersen thans niet alleen het economische maar ook grotendeels het politieke leven.

De Hindoestanen zouden economische belangen hebben bij het voortduren van de binnenlandse strijd.